

Redaksiyaya daxil olub: 12.04.2019

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların təlim və tərbiyəsinin müasir texnologiyaları

Aytən Cəbiyeva

Bakı Qızlar Universitetinin baş müəllimi

E-mail: ayten.mamedova.80@bk.ru

Rəyçilər: p.ü.f.d., dos. P.M. Həsənova,
p.ü.f.d., dos. G.V. Sultanova

Açar sözlər: məktəbəqədər təhsildə innovasiyalar, təhsil texnologiyasının quruluşu, müasir təlim texnologiyalarının təsnifatı

Ключевые слова: инновации в дошкольном образовании, структура образовательной технологии, классификация технологий обучения

Key words: innovation in preschool education, structure of educational technology, classification of learning technologies

Müasir cəmiyyətin ən yeni tipli insanlara ehtiyacı vardır. Müxtəlif istiqamətli texnologiyaların çox sürətlə inkişaf etdiyi indiki dövrdə insan düşüncə çevikliyi, yeni bilikləri cəld mənimsəmə qabiliyyəti, kommunikasiya, planlaşdırma, qərar qəbul etmə bacarığı və s. kimi keyfiyyətlərə yiyələnməyə sadəcə borcludur. Zamanın qarşıya qoyduğu tələblərə necə nail olmaq olar? Böyüyən nəslin təhsili prosesinə yanaşmanı yenidən nəzərdən keçirmək lazımdır. Məsələn, təhsil texnologiyaları pedaqoji prosesə mərhələli şəkildə tətbiq edilməlidir. Bütün təhsil sisteminin uzun illər davam edən yenidən qurulması prosesi məktəbəqədər təlim və tərbiyənin təşkilinə yüksək tələblər irəli sürür, bu proses üçün yeni, daha səmərəli psixoloji və pedaqoji yanaşmaların axtarışını sürətləndirir.

Cəmiyyətin inkişafının müasir mərhələsindəki innovativ proseslər, ilk növbədə, uşağın potensial qabiliyyətlərinin aşkara çıxarılmasının ilkin mərhələsi kimi məktəbəqədər təhsil sistemini əhatə edir. Məktəbəqədər təhsilin inkişaf etdirilməsi, keyfiyyətə yeni səviyyəyə keçid innovativ texnologiyaları işləyib hazırlamadan həyata keçirilə bilməz.

İnkişafın müasir mərhələsində təhsil proseslərində dəyişikliklər baş verir: məktəbəqədər təhsil sahəsində çalışan pedaqoqların diqqəti uşaqların yaradıcı və zehni qabiliyyətlərinin inkişafına, hissi-iradi və hərəkət sferalarının korreksiya (düzəliş) edilməsinə yönəldilməklə təhsilin məzmunu mürəkkəbləşir; ənənəvi metodlar uşağın idraki baxımdan inkişafının aktivləşdirilməsinə yönəldilən aktiv təlim və tərbiyə metodları ilə əvəz olunur. Məktəbəqədər təhsil müəssisələri pedaqoqlarının əsas vəzifəsi uşaqlarla işin təşkil edilməsinin forma və metodlarını, innovativ pedaqoji texnologiyaları seçməkdən ibarətdir ki, bu da şəxsiyyətin inkişafı üçün qarşıya qoyulmuş məqsədlərə optimal dərəcədə uyğun gəlir.

Məktəbəqədər təhsildə müasir pedaqoji texnologiyalar məktəbəqədər təhsilin dövlət standartlarının həyata keçirilməsinə yönəldilmişdir.

Pedaqoji texnologiyaların ən mühüm cəhətlərindən biri tərbiyə-təlim prosesində uşağın mövqeyi, böyüklərin uşağa münasibətidir. Böyüklər uşaqlarla ünsiyyət zamanı “Yanında deyil, başının üstündə deyil, birlikdə!” vəziyyətində olurlar. Bunun məqsədi uşağın şəxsiyyət kimi formalaşmasına yardım etməkdir.

Pedaqoji texnologiya təlim üsulları, metodları və formalarının, tərbiyə vasitələrinin xüsusi

toplusu və tərtibi üsulunu müəyyən edən psixoloji-pedaqoji göstərişlərin məcmusudur; o, pedaqoji prosesin təşkilati-metodik instrumentarisidir (B.T.Lixaçov).

Hal-hazırda yüzdən artıq təhsil texnologiyası mövcuddur. Pedaqoji texnologiyaya verilən əsas tələblər aşağıdakılardır:

- Konseptuallıq
- Sistemlilik
- İdarə edilə bilən olması
- Səmərəlilik
- Yenidən bərpa oluna bilən

Təhsil texnologiyasının quruluşu üç hissədən ibarətdir:

Konseptual hissə — texnologiyanın elmi bazasıdır, başqa sözlə, onun əsasında qoyulmuş psixoloji-pedaqoji ideyalardır.

Məzmun hissəsi — tədris materialının ümumi, konkret məqsədləri və məzmunudur.

Prosessual hissə — uşaqların tədris fəaliyyətinin forma və metodlarının, pedaqoqun iş metodları və formalarının, materialın mənimsənilməsi prosesinin idarə edilməsi üzrə pedaqoqun fəaliyyətinin məcmusu, öyrətmə prosesinin diaqnostikasıdır.

Beləliklə, aydın olur ki: əgər hər hansı bir sistem texnologiya roluna iddialıdırsa, yuxarıda göstərilmiş bütün tələblərə cavab verməlidir. Məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin (MTM) açıq təhsil məkanının bütün subyektlərinin (uşaqlar, əməkdaşlar, valdeynlər) qarşılıqlı fəaliyyəti müasir təhsil texnologiyaları əsasında həyata keçirilir.

Bütün sistemin qlobal şəkilə dəyişdirilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasında məktəbəqədər təhsilin proqramı (kurikulumu) üzrə texnologiyalar tətbiq edilmişdir. Sənəddə göstərilmiş pedaqoji innovasiyaların mahiyyəti biliklərin mənimsənilməsi prosesindən çox əldə olunmuş nəticənin qiymətləndirilməsindədir. Onlar müstəqil düşünmənin inkişaf etdirilməsinə və təfəkkür fəaliyyətinin əyani nəticələrinin əldə edilməsinə yönəldilmişdir. Həm məktəbəqədər, həm də məktəb təhsil müəssisələrində təhsil prosesinə bilavasitə tətbiq edilən aşağıdakı pedaqoji texnologiyalar fərqləndirilir: problemlə təlim;

Müasir təhsil texnologiyalarına aid etmək olar:

1. Layihə fəaliyyəti texnologiyası

Məqsəd: Uşaqları şəxsiyyətlərarası qarşılıqlı fəaliyyət sferasına cəlb etmək vasitəsilə sosial-şəxsiyyət təcrübəsinin inkişaf etdirilməsi və zənginləşdirilməsi.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların tərbiyəsi və təlimində layihə texnologiyasını fəal şəkildə tətbiq edən pedaqoqlar yekdilliklə qeyd edirlər ki, uşaq bağçasında bu texnologiya əsasında təşkil olunmuş həyat fəaliyyəti tərbiyə olunanları daha yaxşı tanımağa, uşağın daxili aləminə nüfuz etməyə imkan verir.

Tədris layihələrinin təsnifatı

—“oyun” – uşaq məşğuliyyətləri, qrup fəaliyyətində iştirak (oyunlar, xalq rəqsləri, dram şəklinə salma, müxtəlif növ əyləncələr);

—“ekskursiya” – təbiət və ictimai həyatla bağlı problemlərin öyrənilməsinə yönəlmiş;

—“nəqli” – bu zaman uşaqlar öz təəssüratları və hisslərini şifahi, yazılı, vokal bədii (təsviri), musiqili (royalda çalma) formalarda göstərməyi, bildirməyi öyrənirlər;

—“konstruktiv” – konkret faydalı məhsulun yaradılması məqsədini daşıyır: sığırçın yuvası tikmək, çiçək ləki düzəltmək.

2. Tədqiqat fəaliyyəti texnologiyası

Uşaq bağçasında tədqiqat fəaliyyətinin məqsədi məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda başlıca

kompetensiyaların, təfəkkürün tədqiqat növünə uyğun bacarıqlarının formalaşdırılmasıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, fəaliyyət texnologiyasının tətbiqi, ixtiraçılıq məsələlərinin həlli texnologiyası olmadan mövcud ola bilməz. Buna görə də yaradıcı layihə üzərində işin təşkili zamanı tərbiyə olunanlara problemlə məsələ təklif olunur ki, onu da, nəyi işə tədqiq etməklə və ya təcrübə aparmaqla həll etmək olar.

3. İxtiraçılıq məsələlərinin həlli nəzəriyyəsi “İMHN” texnologiyası

İxtiraçılıq məsələlərinin həlli nəzəriyyəsi ixtiraçı alim T.S.Altşuller tərəfindən hazırlanmışdır. Tərbiyəçi, uşağı fikirləşən insan mövqeyinə salan qeyri-ənənəvi iş formalarından istifadə edir. Məktəbəqədər yaş həddinə adaptasiya edilmiş “İMHN” texnologiyası uşağı “Hər şeydə yaradıcılıq” şüarı altında tərbiyə etməyə və öyrətməyə imkan verir. Məktəbəqədər yaş unikalıdır, çünki uşaq necə formalaşdırılırsa, həyatı da elə olacaqdır, məhz buna görə də hər bir uşağın yaradıcı potensialının aşkara çıxarılması üçün bu dövrü boşa vermək olmaz. Uşaq bağçasında bu texnologiyanın istifadə edilməsinin məqsədi bir tərəfdən təfəkkürün çeviklik, hərəkətilik, sistemlilik, dialektiklik kimi keyfiyyətlərin, digər tərəfdən isə araşdırma fəallığının, yeniliyə can atmanın, nitqin və yaradıcı təxəyyülün inkişaf etdirilməsidir. “İMHN” texnologiyasından-məktəbəqədər yaş həddində texnologiyadan istifadə etmənin əsas vəzifəsi yaradıcı ixtiraların sevincini uşağa aşılamaqdır.

4. İnformasiya kommunikasiya texnologiyaları

Müasir uşağın inkişaf etdiyi aləm onun valideynlərinin böyüyüb başa çatdığı aləmdən köklü şəkildə fərqlidir. Bu, fasiləsiz təhsilin birinci mərhələsi kimi məktəbəqədər tərbiyə qarşısında keyfiyyətə yeni tələblər qoyur: müasir informasiya texnologiyaları (kompüter, interaktiv lövhə, planşet və s.)

Cəmiyyət həyatında informatika vasitələrinin geniş tətbiqi məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin pedaqoqları qarşısında bu vəzifələri qoyur:

- zamanla ayaqlaşmaq,
- uşaq üçün yeni texnologiyalar aləminin bələdçisi olmaq,
- kompüter proqramlarının seçilməsinin rəhbəri olmaq,
- onun şəxsiyyətinin informasiya mədəniyyətinin əsaslarını formalaşdırmaq,
- pedaqoqların peşəkarlıq səviyyəsini və valideynlərin səriştəliliyini yüksəltmək.

Bu məsələlərin həlli uşaq bağçasının işinin bütün istiqamətlərini informatika vasitələrinin geniş tətbiqi kontekstində aktuallaşdırmadan və yenidən nəzərdən keçirmədən mümkün deyil.

5. Uşaq bağçasında problemlə təlim texnologiyası

Təlimdə problemliliyin dörd səviyyəsi mövcuddur:

— tərbiyəçi problemi (məsələni) özü qoyur və onu uşaqların fəal şəkildə dinləməsi və müzakirəsi ilə həll edir.

— tərbiyəçi problemi qoyur, uşaqlar müstəqil şəkildə, yaxud onun rəhbərliyi ilə həll yolunu tapır. Tərbiyəçi uşağı həll yollarını müstəqil araşdırıb tapmağa istiqamətləndirir (qismən araşdırma metodu).

— Uşaq problemi qoyur, tərbiyəçi onu həll etməyə kömək edir. Uşaqda problemi müstəqil olaraq qısa və dürüst ifadə etmək qabiliyyəti tərbiyə edilir.

— Uşaq problemi özü qoyur, özü də həll edir. Tərbiyəçi hətta problemi göstərmir: uşaq onu müstəqil olaraq görməlidir, gördükdə isə qısa və dürüst ifadə etməli, onun həlli üsullarını və imkanlarını araşdırmalıdır (araşdırma metodu).

Nəticədə, problemlə vəziyyəti müstəqil olaraq təhlil etmək, sərbəst olaraq düzgün cavab

tapmaq qabiliyyəti tərbiyə edilir.

6. Məktəbəqədər yaşlı uşağın portfoliosu texnologiyası

Portfolio-uşağın müxtəlif fəaliyyət növlərində şəxsi nailiyyətlərinin, onun uğurlarının, müsbət emosiyalarının məcmusu, öz həyatının xoş məqamlarını bir daha yaşamaq imkanındır, bu, uşağın özünəməxsus inkişaf marşrutudur.

Portfolio-nun bir sıra funksiyaları mövcuddur:

- Diaqnostik (məəyyən zaman müddəti ərzində dəyişiklikləri və artımı qeyd edir),
- Məzmunlu (yerinə yetirilən işlərin bütün spektrini açıqlayır),
- Reyting (uşağın bacarıq və vərdislərinin diapozonunu göstərir) və s.

Portfolio-nun yaradılması prosesi özlüyündə pedaqoji texnologiyadır. Portfolio-nun variantları həddindən artıqdır. Bölmələrin məzmunu tədris, məktəbəqədər yaşlı uşağın imkanları və nailiyyətlərinə müvafiq olaraq doldurulur (İ. Rudenko).

7. Oyun texnologiyası

Tədris prosesinin məəyyən hissəsini əhatə edən və ümumi məzmun, süjet, personajla vəhdətdə bütöv bir tam şəkildə qurulur. Ona ardıcıl olaraq aşağıdakılar daxil edilir:

- predmetlərin əsas, xarakterik əlamətlərini ayırd etmək, onları müqayisə etmək və tutuşdurmaq qabiliyyəti formalaşdıran oyun və çalışmalar;
- predmetləri məəyyən əlamətlərə görə ümumiləşdirməyi nəzərdə tutan oyun qrupları;
- məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda real hadisələri qeyri-real hadisələrdən fərqləndirmək qabiliyyəti inkişaf etdirən oyun qrupları;
- özünü ələ almaq bacarığı, sözə cavabın cəldliyini, fonematik eşitmə qabiliyyəti, fərasət və s. tərbiyə edən oyun qrupları.

Ayrı-ayrı oyunlardan və elementlərdən oyun texnologiyalarının tərtib olunması hər bir tərbiyəçinin borcudur.

8. Müxtəlif səviyyəli təlim texnologiyası

Prosesin təşkilinin pedaqoji texnologiyasıdır. Burada tədris materialının mənimsənilməsinin fərqli səviyyəsi nəzərdə tutulur, başqa sözlə bu və ya digər tədris materialının dərinliyi və çətinliyi A, B, C səviyyəli qruplarda fərqlidir ki, bu da hər bir tərbiyə alana onun qabiliyyətindən və şəxsiyyətinin fərdi xüsusiyyətlərindən asılı olaraq tədris materialını müxtəlif səviyyədə (A, B, C), lakin baza səviyyəsindən aşağı olmayaraq mənimsəməyə imkan verir.

9. Sağlamlığı qoruyan texnologiyalar

Sağlamlığı qoruyan texnologiyaların məqsədi uşağa özünün sağlamlığını qoruma imkanının təmin edilməsi, sağlam həyat tərzini ilə bağlı onda zəruri bilik, bacarıq və vərdislərin formalaşdırılmasıdır. Sağlamlığı qoruyan pedaqoji texnologiyalar pedaqoqun uşağın sağlamlığına müxtəlif informasiya, psixoloji, bioenerji səviyyələrində təsirinin bütün aspektlərini ehtiva edir.

Ümumilikdə, texnologiyaların təlim texnologiyalarından inkişaf texnologiyalarına doğru inkişafı tendensiyası müşahidə olunur.

Pedaqoji texnologiyalardan həm uşaqlarla, həm də pedaqoji kollektivlə və tərbiyə alanların valideynləri ilə iş zamanı istifadə oluna bilər. Pedaqoji texnologiyaların ən mühüm xüsusiyyəti yenidən təzələmə bilmə qabiliyyətidir. İstənilən pedaqoji texnologiya sağlamlığı qoruya bilən olmalıdır! Məktəbəqədər pedaqogikada daha əhəmiyyətli texnologiya növlərinə şəxsiyyətyönümlü texnologiya və məktəbəqədər yaşlı uşaqların təlimi texnologiyaları aiddir.

Belə texnologiyaların əsas prinsipi uşağın fərdi xüsusiyyətlərinin, onun inkişafının fərdi məntiqinin nəzərə alınması, eyni zamanda tərbiyə və təlimin gedişində fəaliyyətin məzmunu və növlərində uşaq maraqlarına və onun üstünlük verdiyi şeylərə diqqət verilməsidir.

Pedaqoji prosesin uşaq şəxsiyyətinə yönəldilməklə qurulması qanunauyğun şəkildə onun sağlamlığına yardım edir. Texnoloji yanaşma, yəni yeni pedaqoji texnologiyalar məktəbəqədər yaşlı uşaqların nailiyyətlərinə zəmanət verir və gələcəkdə onların məktəbdə yaxşı oxumasını təmin edir.

Məqalənin aktuallığı. Təhsil sistemində baş verən islahatlar məktəbəqədər təlim və tərbiyənin təşkilinə yüksək tələblər irəli sürür. Məktəbəqədər təhsilin inkişafı baxımından innovativ texnologiyaların işlənilməsi bu mövzunun aktuallığına diqqət çəkir.

Məqalənin elmi yeniliyi. Məqalədə məşğələlərin keçirilməsini təmin edən innovativ texnologiyalar, onların xüsusiyyətləri, bu texnologiyaların qarşıya qoyduğu vəzifələr, ümumiyyətlə pedaqoji prosesin uşaq şəxsiyyətinə yönəldilməsinin əhəmiyyəti araşdırılır.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məktəbəqədər tərbiyə müəssisələrində çalışan pedaqoqlar peşəkar səriştəliliyin inkişafında və təkmilləşdirilməsində, təcrübəçi tələbələr peşəkar şanslarının yaxşılaşdırılmasında mühüm istiqamət olaraq istifadə edə bilər.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramı. Azərbaycanın təhsil siyasəti (1998-2004), Bakı: Çapaşoğlu, 2005.

2. A.M.Nəzərov. Müasir təlim texnologiyaları, Bakı, 2012.

3. Абрамовских Н.В. Педагогические технологии в дошкольном образовании: понятие и сущность // Концепт. -2015. -Спецвыпуск 17. АTR 75230. URL: <http://e-koncept.ru/2015/75230.htm>.

A. Джабиева

Современные технологии обучения и воспитания детей дошкольного возраста

Резюме

В статье рассматриваются цели инновационного обучения в системе дошкольного образования, актуальные формы и методы сотрудничества преподавателя и дошкольников с целью активизации их интеллектуального и творческого ресурса.

A. Jabieva

Modern technologies of training and education of children of preschool age

Summary

The article discusses the goals of innovative education in the system of preschool education, current forms and methods of cooperation between the teacher and preschool

children in order to enhance their intellectual and creative resource.

Redaksiyaya daxil olub: 01.05.2019